

UOT 7.067:316.37

FƏRİDƏ ƏHMƏDOVA

XALQ RƏSSAMI HÜSEYNQULU ƏLİYEVİN RƏNGKARLIQ
ƏSƏRLƏRİNDƏ JANR MÜXTƏLİFLİYİ

Xalq Rəssamı Hüseyinqulu Əli oğlu Əliyevin yaradıcılıq yolu tədqiqi göstərir ki, o, fərqli janrdə işlənmiş və müxtəlif mövzulara həsr olunmuş minlərlə əsərin müəllifidir. Naxçıvanda yaşayıb yaradan rəssamın gözəl rəng koloritinə məxsus rəngkarlıq əsərləri özünəməxsus üslub xüsusiyyəti ilə seçilmişdir. Rəssamın rəngkarlıq sahəsindəki yaradıcılıq fəaliyyətinə nəzər saldıqda isə boyakarlığın bütün janrlarına müraciət etdiyini görürük. Boyakarlıq və qrafika janrlarında – natürmort, mənzərə, portret, tematik şəkil və s. janrlarda əvəzolunmaz əsərlər yaratmışdır. Portret və mənzərələri digər janrlarda çəkilməmiş əsərlərdən sayca üstünlük təşkil edir. Naxçıvan diyarında təsviri incəsənətin inkişafına verdiyi töhfələri ilə diqqət çəkən rəssamın yaradıcılıq yolu çoxşaxəlidir. Məhsuldar yaradıcılıq fəaliyyətinə malik rəssam çoxsaylı sərgilərin iştirakçısı olmuş, nəinki muxtar respublikamızı, həmçinin Azərbaycanı da xarici ölkələrdə təmsil etmişdir. Müxtəlif yaradıcılıq mükafatlarına layiq görülməmiş rəssam 1988-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Əməkdar Rəssamı, 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar rəssamı, 2002-ci ildə Xalq Rəssamı fəxri adları ilə təltif olunmuşdur.

Açar sözlər: Naxçıvan, Hüseyinqulu Əliyev, rəssam, yaradıcılıq, boyakarlıq, qrafika, natürmort, mənzərə, portret, janr.

Azərbaycan Respublikasının Xalq rəssamı, Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrının baş rəssamı, professor Hüseyinqulu Əli oğlu Əliyev Naxçıvanda yaşayıb yaradan gözəl rəng koloritinə məxsus rəngkarlıq əsərləri, möhtəşəm heykəltəraşlıq abidələri və yaddaqalan tamaşa eskizləri ilə müasir təsviri incəsənətimizdə özünəməxsus yer tutan ustad sənətkarlarımızdandır.

Hüseyinqulu Əliyev 3 fevral 1949-cu ildə Ordubad rayonunun Bist kəndində anadan olmuşdur. Orta məktəbi bitirdikdən sonra, 1971-1975-ci illərdə Ə.Əzimzadə adına Dövlət Rəssamlıq Məktəbində təhsil almışdır. Naxçıvana qayıtdıqdan sonra Rəssamlar İttifaqının bədii fond müdiri vəzifəsində işləmişdir. Hüseyinqulu Əliyev ali təhsilini davam etdirmək üçün 1977-ci ildə Mirzəəğa Əliyev adına İncəsənət İnstitutuna qəbul olur. Bununla yanaşı Hüseyinqulu Əliyev təhsil aldığı müddətdə (1977-1982-ci illər) “Sevil” kino-teatrında baş rəssam işləmişdir. Onun buradakı fəaliyyəti gələcəyin teatr rəssamı üçün böyük təcrübə idi. İnstitutu bitirdikdən sonra Hüseyinqulu Əliyev Naxçıvana qayıdır və burada öz yaradıcılığını davam etdirir. O, 1982-ci ildə Naxçıvan Dövlət Rəsm Qalereyasında fond müdiri, 1989-cu ildən isə Naxçıvan Musiqili Dram Teatrında baş rəssam vəzifəsində çalışır [1, s. 5].

Rəssam öz yaradıcılığı ilə təsviri incəsənətimizin inkişafındakı göstərdiyi fəaliyyəti dövlət rəhbərliyi tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. Belə ki, 1988-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Əməkdar rəssamı, 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar rəssamı, 2002-ci ildə Xalq rəssamı fəxri adları ilə təltif olunmuşdur [2, s. 5].

Naxçıvanlı rəssam 2000-2011-ci illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Rəssamlar Birliyinin sədri olmuşdur. Sədrlik etdiyi bu 11 il müddətində naxçıvanlı rəssamların əsərlərindən ibarət qarışıq və fərdi sərgiləri təşkil etmiş, respublikada və ölkədən kənarında keçirilən müxtəlif sərgi və müsabiqələrdə onların əsərlərinin iştirakını təşkil etmişdir [3, s. 1].

Hələ tələbə ikən Bakıda və bir çox ölkələrdə, Ukraynanın Kiyev, Xarkov şəhərlərində, Moskvada, Tiflisdə, sonralar isə Türkiyənin Ankara, Bursa, İstanbul, Qars, İqdir şəhərlərində,

İranda Xoy, Mahadan, Urmiya, Təbriz şəhərlərində, Türkmənistanda keçirilən sərgilərdə iştirak edən rəssamın rəngkarlıq sahəsindəki yaradıcılıq fəaliyyətinə nəzər saldıqda, onun demək olar ki, boyakarlığın bütün janrlarına müraciət etdiyinin şahidi oluruq. H.Əliyevi boyakarlıq və qrafika janrlarında – natürmort, mənzərə, portret və tematik şəkil janrında əvəzolunmaz əsərlər yaratmışdır. Portret və mənzərələri digər janrlarda çəkilmiş əsərlərdən sayca üstünlük təşkil edir. Onun özünəməxsus rəng koloriti, üslub xüsusiyyəti ilə seçilən rəngkarlıq nümunələri realist üslubda çəkilmişdir. Lakin, onun abstrakt üslubda çəkilmiş kompozisiyalarının da ideya, forma və rəng baxımından da öz yeri vardır. Onun portretlərindən “Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibovun portreti”, “Ümummilli lider Heydər Əliyevin portreti”, “Çiçəklənən Azərbaycan”, “Zərifə xanım Əliyeva”, “Mənim Leylam”, “Avtoportret”, “Qardaşımın portreti”, “Mənim dostlarım”, “Bahar”, “Rəssam Telman Abdinovun portreti” və s. əsərlərinin adını çəkmək olar. Rəssam portret əsərlərində konkret şəxslərin xarici oxşayışı və fərdi bənzəyiş əlamətlərini mühafizə edə bilmişdir [4]. Yaradıcılığında həm təntənəli, həm də kameral portretlər üstünlük təşkil edir. Ümumiyyətlə portret janrı rəssamlıq sənətinin mühüm janrlarındandır. Çünki portret əsərinin məzmununu insan surəti təşkil edir. Konkret adamın təsviri vasitəsilə rəssam öz müasirlərinin ən tipik və səciyyəvi xüsusiyyətlərini ümumiləşdirir. Portret əsərinin böyük ictimai və tərbiyəvi əhəmiyyəti vardır. Öz fəaliyyəti ilə xalqın rəğbətini qazanan görkəmli xadimlərin portretləri onların şəxsiyyəti və fəaliyyəti haqqında gələcək nəsillərdə canlı təsəvvür yaradır. Portret əsərləri təkcə görkəmli simalarda deyil, eyni zamanda müəllifi əhatə edən, onu maraqlandıran adamlara da həsr olunur. Hər hansı bir portretdə biz insanın təkraredilməz fərdi xassələri, sifətinin ifadəsi və cizgiləri vasitəsilə onun həyat tərzini, ictimai mühitdə tutduğu mövqeyini anlamaq bilirik. Mənzərələrindən “Ordubad gölü”, “Naxçıvan dağları”, “İlan dağ”, “Payız” kompozisiyalarından “Toy”, “Yaranış”, “Soyqırım”, “Çağırış” və s. əsərləri, natürmortlardan “Yasəmənler”, “İnsan gözəlliyi incəsənətdə”, “Çiçəklər” və s. əsərləri rəng, forma və ideya cəhətdən diqqətəlayiqdir. Onu da qeyd etmək olar ki, rəssamın yaradıcılığında dərin və konkret mənə ifadə edən karikaturalara da rast gəlinir [5].

Hər bir rəssam kimi H.Əliyev də öz yaradıcılığında avtoportretə müraciət etmişdir. “Avtoportret” tablounun rəssam özünü göy, qırmızı, ağ kontrast rəngli paltarda təsvir etmişdir. Kompozisiyada avtoportret sağ tərəfə doğru çəkilmişdir. Şəklin sol tərəfindəki boşluqda çıpaq qadın fiquru çərçivəli tablo içində çəkilmişdir.

Rəssamlar əsərlərin bədii-emosional qiymətini artırmaq üçün ən güclü vasitə koloritdən istifadə edirlər. Məşhur rus rəssamı Repin koloriti musiqidə olan akkorda bənzətməmişdir. Rəssamın bütün tablolarında koloritdən məharətlə istifadə edilmişdir. Şəklin koloriti isti və soyuq rənglərin kontrastlığından ibarətdir. İsti və soyuq tonların həllinə görə iki hissəyə bölünmüşdür. Sol tərəfi əhatə edən isti rənglər sarı, qəhvəyi, qırmızıdır. Sağ tərəfin rənglərində daha çox göy rəngdən istifadə olunmuşdur. “Avtoportret” işlənmə üsuluna görə monumentallığı xatırladır. Əsər dəzgah boyakarlığı nümunəsidir. Ön planda təsvir edilmiş avtoportret profildən çəkilmişdir. Tablodakı rəssam emalatxanadakı nyu janrında çəkdiyi tablosunun önündə duraraq özünün portret cizgilərini təsvir etmişdir. Əsərin sağ aşağı küncündə şəxsi imzasını vermişdir. Portret əsərində insanın başı, sifəti, yaxud döşə qədər və ayaqüstü fiqurası göstərilir. Konkret şəxsləri tək və ya ikilikdə təsvir edən portretlərlə bərabər, bir neçə şəxsin birgə portreti də mövcuddur. Avtoportret əsərləri içində “Mənim ailəm” tablosu bu cəhətdən maraqlı əsərlərindəndir. 1983-cü ildə işlənmiş əsər interyer fonunda təsvir edilmişdir. Yuxarı perspektivdən

çəkilmiş əsərdə həm xətti perspektiv, həm də fəza perspektivi mükəmməl həll olunmuşdur. Mürəkkəb kompozisiyalı əsərdə ailənin sakit, adi günlərindən biri əks olunmuşdur. Ailə üzvlərinin hər biri öz dünyasında düşüncəli, fikirlə təsvir olunublar. Bir tərəfdən psixoloji əsər kimi də heyranətməlidir. Kompozisiyanın ön planında rəssam öz qızını təsvir edib. Tünd göy rəngli don geyinmiş qızı ailə üçün isti çay aparır. Kompozisiyanın ikinci planında masa arxasında rəssam özünü və ömür-gün yoldaşını təsvir etmişdir. Kiçik oğul övladını isə masanın üzərində təsvir etmişdir. Özünü ikinci planda təsvir edən rəssam qayğılı fikirlərlə ailənin başı üzərində dayanmışdır. Kompozisiyanın üçüncü planında interyerin divarları və divardan asılmış fotosəkil verilmişdir. Fotosəkilə ağsaqqal və ağbircəyin fotoları verilmişdir. Əsərin koloritində daha çox soyuq rəng çalarları üstünlük təşkil edir. Yalnız otağın döşəməsi sarı və masa qırmızı oxra ilə boyanmışdır. Əsərin qalan elementləri, hissələri soyuq rəng çalarları ilə boyanmışdır. Baxmayaraq rəssamın paltarları isti qəhvəyidir, amma fonun təsirindən soyuqlaşmışdır. Əsər yağlı boya ilə kətan üzərində işlənmişdir. Əsərdə boyakarlığın portret janrından məharətlə istifadə olunmuşdur. 4 portretdən ikisi anfasdan, ikisi profildən çəkilmişdir.

Portret əsərlərindən “Nəvələrim” portret əsəri də maraqlıdır. Tablonun mərkəzində rəssam qız və oğlan nəvəsinin portretlərini vermişdir. Piano arxasında duran nəvələr soyuq çalarlarla dolu olan interyerdə isti rəng çalarları ilə verildiyindən adama uşaq hərəkətini çatdırır. Pianonun üzərinə qoyulan güldəndəki çiçəklər interyerdə bahar ab-havasını, şən mühit yaratmışdır. Uşaqların təbəsümlü simaları soyuq otaq havasına hərəkət bəxş etmişdir. Portret əsərlərindəki soyuq göy rəngli kolorit bu əsərdə də ənənəvi olaraq saxlanmışdır. Əsərdə təsvir olunan əşyaların, geyimlərin interyer əşyalarının elementlərinin də fakturası mükəmməl həll olunmuşdur. Tablodakı rəng həllini qırmızı rəng tamamlayır. Mərkəzdə təsvir olunmuş qızın qırmızı qış geyimi əsərin ən parlaq hissəsidir.

Hüseynqulu Əliyevin portret əsərləri sırasında yoldaşına həsr etdiyi “Məhbubənin portreti” rəng koloritinin parlaqlığı, işıq gücü ilə valehedicidir. Əsər dörd plandan ibarətdir. Ön planda heyva ağacının yoğun gövdəsi əylənərək arxa fona doğru uzanır. Heyva ağacının yaşılı gövdəsi və yarpaqları soyuq və isti rəng çalarları ilə həll olunmuşdur. İkinci planda yoldaşı Məhbubənin portretini işləmişdir. Portret monumental cizgilərlə həll olunmuşdur və sol tərəfdən işıqlandırılmışdır. Işığın gücü portretdə bir xətt üzərində cəmlənmişdir. Portret yumşaq və isti işıqlı rəng çalarlarından soyuq və yenə də yumşaq rəng çalarlarına keçidlə boyanmışdır. Tablodakı rəng həllinə görə ən parlaq nöqtə qırmızı rəngli güldür. Qırmızı rəng az olmasına baxmayaraq tabloya canlılıq vermişdir. Rəssamın qırmızı rəngə müraciəti Tahir Salahovun Sərt üslubunu xatırladır. Tahir Salahov rəngkarlığında qırmızı rəng əsas rənglərdən biri olmuşdur. Portretdə yoldaşının gülər üzü, dodağındakı incə təbəsümü, qayğılı siması əsərdə başqa ab-hava yaratmışdır. Üçüncü planda yaşıl və göy çalarlarla soyuq və bir qədər də isti koloritdə heyva ağacının budaq fraqmenti işlənmişdir. Budaqların üzəri meyvələrlə doludur, bərkətlidir. Əsərdə meyvəli ağaclar insan ömrünün bar verdiyi yaş uyğunlaşdırılmışdır. Əsərdə heyva ağacının təsvir edilməsi, qadının qısa qollu nazik geyimi, əlində tutduğu qırmızı həmişəbahar gülü yayın son günlərini xatırladır. Əsərin arxa fonu səmanın yaşıl və göy çalarları tonlarından ibarətdir. Səmanın yaşillığı əsərin kolorit həllində əvəzolunmaz və gözoxşayandır. Rəssamlıq əsərlərində bədii formanın ən vacib, ən başlıca elementlərindən biri kompozisiyadır. Rəsm, işıq-kölgə, perspektiv, kolorit ilə yanaşı kompozisiya da konkret ideya məzmununu duyulan və qavranılan bədii obraz formasında əks etdirmək vasitəsidir. Rəssam müəyyən bir mövzu üzərində işlərkən, hər şeydən qabaq, öz ideyasını qabarıq ifadə

edən aydın süjet axtarır. Süjetin müəyyənləşdirilməsi kompozisiyanın ilk əsasının müəyyənləşdirilməsi deməkdir. Rəssam təsvir etmək istədiyi hadisəni obrazların mühit ilə vəhdəti kimi təşəvvür edir. Hər bir süjetin əsasını müəyyən bir dramatik hərəkət, nəqlədiçi hadisə təşkil edir. Hadisənin inkişafında ən mühüm moment obrazların bir-birinə münasibəti, qarşılaşdırılması yolu ilə nəzərə çatdırılır. Məzmunun ifadə vasitəsi olan süjetin bünövrəsini rəssam hərəkətdə və mübarizədə olan insanların fəaliyyətində, daxili hiss və həyəcanlarında axtarıb tapmalıdır. Rəssamın əsas işə keçməzdən əvvəl ilk işi kompozisiyanın düzgün axtarılması olur. Kompozisiyalar həm təkfiqurlu, həm də çoxfiqurlu ola bilər. Təkfiqurlu kompozisiyalarla yanaşı çoxfiqurlu kompozisiyalara da müraciət edən rəssam yaradıcılığında bu cür əsərlərə rast gəlmək olur. 1980-ci illərdən sonra ölçüsü bir qədər böyük olan dəzgah boyakarlığına aid olan tabloları yaradır. Əsərin adı da çox maraqlı və fərqlidir. Rəssam üçün ənənəvi olmasa da o başqa bir rəssamın "Ana-Vətən çağırır!" plakat başlığı altında əsərini milli çalarlarla yaratmaq qərarına gəlmişdir və çox da mükəmməl əsər alınmışdır. Monumental rəngkarlıq üslubunda çəkilmiş əsəri şərti olaraq üç plana ayırmaq olar. Ümumi olaraq kompozisiya qəhvəyi tonlarla çəkilmişdir. Qəhvəyi kolorit sadə zəhmətkeş insanların siması, psixologiyası, geyimləri və torpaqla ahəngdarlıq yaratmışdır. Ön plandakı insanlar kəndlilərdir. Rəssam kəndli simasını geyimlərin seçimində, insanların yorğunluğunda, qabarıq əllərdə və s. yarada bilmişdir. Təsvir olunan yeddi insan fiqurunun ikisi uşaq, ikisi yaşlı, üçü isə orta yaşlı kişilərdən ibarətdir. Bu tablo boyakarlıq əsəri olmasına baxmayaraq bütövlüğü bir qədər sovet dövrü plakatlarını xatırladır. İnsanların geyimlərindəki rənglər müxtəlif olmasına baxmayaraq daha çox qəhvəyi tonlarla diqqəti çəkir. Əsər yuxarı perspektivdən çəkilmişdir. Burada həm portret janrını, həm mənzərə janrını, həm də qrafik əsər nümunəsi görmək olur. Əsər mürəkkəb kompozisiyalı olmaqla yanaşı psixoloji əsərdir. Sadə zəhmətkeşlərin plakat önündə dayanıb fikirləşmələri əsərə baxan tamaşaçıyı da düşündürür. Bu da əbəs yerə deyil. Ana vətən hər kəsi düşündürməlidir. Əsərin ikinci planı sol tərəfdə insanlardan arxa hissəsində verilmiş divardan və üzərinə vurulmuş plakatdan ibarətdir. Qəhvəyi koloritli divarın üzərində ağ və qırmızı rəngli plakat əsərə dirilik, canlılıq verir. Əsərin üçüncü planında daşlı, təpəli hündür yamaclı dağ verilmişdir. Dağın ətəyində ağaclar, təpəsində isə Azərbaycan əsgərləri təsvir edilmişdir. Əsgərlərin əlində Azərbaycan bayrağı dalğalanır. Əsər üç hissəyə bölünməsinə baxmayaraq hər üçü arasında həm mövzu, ideya baxımından, həm də kolorit baxımından bağlılıq vardır. Uzaqda dayanmış əsgərlər vətənin keşiyini çəkənlərdir. Plakatdakı qadın sadə zəhmətkeşləri çağıraraq Ana vətənin keşiyinə səsləyir. Əsərin hər bir detallı yerli yerində tapılaraq kompozisiya həllini yaratmışdır.

Xalq rəssamı Hüseynqulu Əliyevin rəngkarlıq sahəsində müraciət etdiyi fərqli janrlar arasında mənzərə və portret daha aparıcı yer tutmuşdur. Naxçıvana, onun təbiətinə, görməli yerlərinə həsr etdiyi mənzərələrində Naxçıvan mövzusu daha qabarıq görünür. Bununla belə portret janrında çəkilmiş əsərlərinin təhlili göstərir ki, onun təsvir etdiyi surətlər yurdunun, elinin, obasının insanlarıdır. Hər iki janrda işlədiyi əsərlərindəki yaradıcılıq üslubu, rəng koloriti, bədii yanaşma tərzii rəssamın özünəməxsus yaradıcılıq ənənələrini də aydın göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əsgərova N. Hüseynqulu Əli oğlu Əliyev haqqında. "Şərq Qapısı" qəz., 2010, 22 oktyabr.
2. Əzimova S. 60 yaşın işığında xalq rəssamı Hüseynqulu Əliyev. "Şərq Qapısı" qəz., 2009, 4 fevral.

3. az.wikipedia.org/wiki/Hüseynqulu_Əliyev
4. İbrahimov R. Xalq rəssamı Hüseynqulu Əliyevin 70 illik yubileyi qeyd olunub. <https://nuxcihan.az/news/cemiyyət/11440/xalq-əssamı-hüseynqulu-əliyevin-70-illik-yubileyi-qeyd-olunub>
5. Azərbaycan Respublikasının Xalq rəssamı Hüseynqulu Əliyevin şəxsi arxivindən fotolar.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: frida.ahmedova@gmail.com

Farida Ahmadova

CREATIVE DEVELOPMENT OF PEOPLES ARTIST HUSEYNGULU ALIYEV

The article explores the creative way of people's Artist Huseyngulu Ali oglu Aliyev. Huseyngulu Aliyev is the author of thousands of works dedicated to different subjects and developed in a different genre. Paintings belonging to the painter's coloring artist, who lived and worked in Nakhchivan, were selected by his unique style. When we look at the artistic activity of the painter, we see that painting is appealing to all genres. He has created invaluable works in painting and graphic genres: still life, landscape, portrait, thematic painting and other genres. Portraits and landscapes are dominated by works of other genres. The creative way of the painter who draws attention to the development of the fine arts in Nakhchivan is very diverse. The artist, having productive creative activity, was a participant of numerous exhibitions, representing our autonomous republic, as well as Azerbaijan in foreign countries. He was awarded the Distinguished Artist of the Nakhchivan Autonomous Republic in 1988, Honored Artist of the Republic of Azerbaijan in 1999, and People's Artist of the Republic of Azerbaijan in 2002.

Keywords: *Nakhchivan, Huseyngulu Aliyev, artist, creativity, painting, graphics, still life, landscape, portrait, genre.*

Фарида Ахмедова

ТВОРЧЕСКИЙ ПУТЬ НАРОДНОГО ХУДОЖНИКА ГУСЕЙНГУЛУ АЛИЕВА

В статье рассматривается творческий путь народного художника Гусейнгулу Али оглы Алиева. Г.Алиев является автором тысяч работ, разработанных в различном жанре и посвященных разной тематике. Картины живописи с колоритом красок, принадлежавшие художнику, который жил и творил в Нахчыване, выделялись своеобразными стилистическими свойствами. Когда мы наблюдаем за художественным творчеством художника, мы замечаем, что в нем затрагиваются все жанры живописи. Он создал бесценные произведения в жанре живописи и графики – натюрморт, пейзаж, портрет, тематическая картина и другие. Количество портретов и пейзажей превышает нарисованные в других жанрах произведения. Творческий путь и заслуги художника в развитии изобразительного искусства в нахчыванском регионе многогранен. Художник, занимаясь продуктив-

ной творческой деятельностью, был участником многочисленных выставок, представлял не только нашу автономную республику, а также и Азербайджан в зарубежных странах. Он был награжден заслуженным художником Нахчыванской Автономной Республики в 1988 году, народным художником Азербайджанской Республики в 1999 году, а в 2002 году был удостоен почетного звания «Народный художник».

Ключевые слова: *Нахчыван, Гусейнгулу Алиев, художник, творчество, живопись, графика, натюрморт, пейзаж, портрет, жанр.*

(AMEA-nın müxbir üzvi Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 21.05.2019
Son variant 04.09.2019